

Лекція № 6.

Тема: Історико-культурні туристичні ресурси. (4 год.)

План

1. Пам'ятки містобудування і архітектури.
2. Археологічні пам'ятки.
3. Пам'ятки історії.
4. Музеї.

Рекомендована література:

1. Атлас Рівненської області.
2. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
3. Коротун І.М. Географія Рівненської області. — Рівне.: Управління екобезпеки в Рівненській області, 1996. — 274с.
4. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.

Історико-культурна спадщина є важливим джерелом поповнення державного та регіональних бюджетів. Хоча переважний розвиток курортно-лікувального туризму, традиційно орієнтованого на природні ресурси, обумовлював другорядність вивчення історико-культурного потенціалу території рекреалогією. Цим пояснюється слабка розробленість методів і критеріїв оцінки останнього, ускладнювана розбіжностями в підходах до проблеми. Хоча слід сказати, що останнім часом ситуація (в т. ч. і в Україні) змінюється під впливом об'єктивних факторів, якими виступають:

- посилення взаємозалежності між окремими видами туризму та рекреації і — як наслідок — формування туристсько-рекреаційного комплексу;
- перетворення історико-культурних ресурсів на вагомий чинник відновлення психологічного здоров'я (а це проблема в багатьох — особливо високорозвинених — країнах набирає загальнонаціонального масштабу).

Історико-культурні ресурси Рівненської області є важливою (а для окремих регіонів — основною) складовою туристсько-рекреаційного потенціалу. Вони відзначаються великою різноманітністю і включають археологічні та історичні знахідки, середньовічні фортифікаційні споруди, культові об'єкти різної конфесійної належності, палацові ансамблі, місця історичних подій, а також специфічні локальні особливості культури і побуту різних етнічних груп українців та інших народів, що населяють територію області.

1. Пам'ятки містобудування і архітектури.

Однією із найважливіших та найбільш поширених складових історико-культурних рекреаційних ресурсів Рівненщини являються **пам'ятки містобудування і архітектури**, яких налічується 338 (табл.2.14.), і 109 з них мають загальнодержавне значення (див. додаток В).

Таблиця 1.

Пам'ятки архітектури та містобудування Рівненської області [складено на основі Державного реєстру]

Історико-архітектурні пам'ятки	Історико-архітектурні	Історичні міста і	Музеї	Історико-культурні
--------------------------------	-----------------------	-------------------	-------	--------------------

Разом (нововиявлені)	в т ч. загально- державного значення	з них у списку всесвітньої спадщини	та культурні заповідники і музеї	селища		ресурси
338 (300)	109	-	3	13	11	1122

Значно чисельнішою є група унікальних пам'яток, виявлених порівняно недавно. Їх хронологічний діапазон надзвичайно широкий: від давньоруських архітектурних споруд до творів класицизму і модернізму XIX-XX століть.

На базі найбільш значимих пам'яток у Рівненській області створено 2 історико-культурних заповідники: Дубно та Острог, та один історико-меморіальний заповідник "Поле Берестецької битви" поблизу с. Пляшева Радивилівського району.

Історико-культурні заповідники Рівненщини є одними з найпопулярніших та найбільш відвідуваних рекреаційних ресурсів Рівненщини. Вони є чи не основою культурної спадщини області (див. табл. 2.15.).

Таблиця 2.

Історико-культурні заповідники Рівненської області

№	Найменування	Місце знаходження (адреса)	Підпорядков аність	Дата створення
1	2	3	4	5
1	Державний історико-культурний заповідник у м. Острозі	м. Острог, вул. Академічна, 5	Рівненська ОДА	11.08.1981 р.
1	2	3	4	5
2	Державний історико-культурний заповідник у м. Дубно	м. Дубно, вул. Замкова, 7	Рівненська ОДА	14.06.1993 р.
3	Національний історико-меморіальний заповідник "Поле Берестецької битви"	Радивилівський район, с. Пляшева	Мінкультури	12.06.1991 р.

Державний історико-меморіальний заповідник "Поле Берестецької битви" відомий в усіх куточках нашої країни й далеко за кордоном.

Саме тут, біля сіл Пляшева, Острів, Солонів, Рідків, Митниця, у роки Національно-визвольної війни українського народу під проводом гетьмана Богдана Хмельницького в 1651 році відбулася одна зі значних битв в історії України. Козаки, селяни зійшлися у смертельному бою з поневолювачами рідної землі – польською шляхтою.

У 1910 – 1914 роках на острові Журавлиха побудовано величний храм-пам'ятник – Георгіївську церкву, у підземеллях якої зберігаються численні кості героїв, які загинули на полі бою під Берестечком. Церква збудована архітектором Володимиром Леонтовичем за проектом, розробленим під керівництвом архітектора Олексія Щусєва Володимиром Максимовим, її західну зовнішню стіну утворює іконостас із картиною "Голгофа" Івана Іжакевича. Внутрішнє облаштування триярусного храму вражає відвідувачів художнім оформленням.

У 1912 році з Острова на Журавлиху було перевезено Михайлівську церкву, один із кращих зразків української дерев'яної архітектури середини XVII століття. У ній, за народними переказами, напередодні битви побував Б. Хмельницький. Церкви з'єднані підземним ходом, прокладеним до саркофага з козацькими кістками.

У 1966 році створено музей-заповідник „Козацькі могили”. Крім церков, у заповідник входить двоповерхова споруда колишніх келій скита, де розміщено музей. В

його експозиції зібрані унікальні речі, знайдені під час багаторічних розкопок під керівництвом доктора історичних наук Ігоря Свешнікова. У 1991 р. відкрито пам'ятник козакам.

Свято-Георгіївська церква використовується як парафіяльна, тут відбуваються богослужіння. Діє Свято-Георгіївський чоловічий монастир.

Державний історико-культурний заповідник міста Дубна був створений у 1993 р. На баланс Заповідника передано пам'ятки історії, культури та архітектури: Дубенський замок XV ст. (палац князів Острозьких, палац князів Любомирських, надбрамний корпус), Луцька брама XVI ст., синагога XVI ст., Спасо-Преображенська церква XVII ст., Свято-Юріївська церква XVIII ст., монастир кармеліток XVII ст., костел бернардинів і його келії XVII ст., костел Яна Непомука XIX ст., Свято-Іллінський собор поч. XX ст., світські будівлі XVIII-XIX ст. у центральній частині міста. До складу Заповідника входить також краєзнавчий музей. Стародавню твердиню дубенської землі постійно відвідують вітчизняні та іноземні туристи, залишаючи у своїй пам'яті незабутні враження.

2. Археологічні пам'ятки.

Серед **археологічних пам'яток** заслуговують на увагу стоянки давньої людини та городища. В Рівненській області налічується 20 (див. табл.2.16.).

Таблиця 3.

Пам'ятки археології			
№	Пам'ятка	Датування	Місце знаходження
1	2	3	4
м. Рівне			
1	Городище	Київська Русь	вул. Басівкутська, 121
2	Поселення	епоха неоліту - енеоліту	вул. Тополева
Володимирецький район			
3	Городище і селище	Київська Русь	с. Бабка
Гощанський район			
4	Городище і селище літописного міста Дорогобуж	Київська Русь	с. Дорогобуж
Дубенський район			
5	Стоянки Липа-4 та Липа-6	пізній палеоліт	с. Липа
6	Городище	Київська Русь	с. Листвин
1	2	3	4
Зарічненський район			
7	Городище і селище	Київська Русь	смт Зарічне
8	Стоянки (5)	палеоліт, мезоліт	с. Нобель
9	Городище	Київська Русь	с. Нобель
Здолбунівський район			
10	Городище і поселення	епоха бронзи, ранній залізний вік, Київська Русь	с. Будераж
11	Городище і селище	Київська Русь	с. Новомильськ
Млинівський район			
12	Городище літописного міста Муравиця	епоха бронзи, стжижовська культура, Київська Русь	смт Млинів
13	Курганний могильник	Київська Русь	с. Боремель
14	Городище і селище	Київська Русь	с. Острожець
15	Городище і селище	Київська Русь	с. Посників

Рівненський район			
16	Стоянка	палеоліт	с. Бармаки
17	Поселення, городище	епоха бронзи, Київська Русь	с. Білів
18	Городище літописного міста Пересопниці	Київська Русь	с. Пересопниця
Рокитнівський район			
19	Курганний могильник	Київська Русь	с. Глинне
Сарненський район			
20	Культурний шар літописного міста Степань	Київська Русь	с.мт Степань

3. Пам'ятки історії .

Пов'язані з визначними подіями в історії України та Рівненщини зокрема. Першою в Україні вищою школою є Острозька академія. Сюди також можна віднести Пересопницьке Євангеліє, яке є в значною рукописною пам'яткою староукраїнської літературної мови й мистецтва.

Місця історичних подій пов'язаних з діяльністю Української Повстанської Армії в Костопільському (поблизу с. було створено УПА), Березнівському (Тарас Бульба-Боровець, «Волинська Різня»), Здолбунівському районах (битва в урочищі Гурби, де в останні роки збудували монастир та меморіальний пам'ятник загиблим).

4. Музеї.

Серед **музеїв** Рівненщини виділяють наступні: Рівненський обласний краєзнавчий музей, Березнівський, Зарічненський, Корецький, Костопільський, Млинівський, Радивилівський районні краєзнавчі музеї, а також Народний музей історії Рівненської української гімназії, Народний літературно-меморіальний музей У. Самчука, музей історії с. Бистричі.

Серед туристичних ресурсів важливу роль відіграють **місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних людей**. Важливим біосоціальним ресурсом є місця народження видатних людей. Видатними уродженцями Рівненщини є Констянтин-Василь Острозький, Гальшка (Єлизавета) Острозька, Борис Тен, У.О. Самчук, Ніл Хасевич, Жорж Шарпак, І.Р. Юхновський, У.П. Кот, Ю.К. Пачоський, М.О. Островський, Б.Г. Швед, В.Д. Боровець, Р.П. Волошин, В.І. Липський, Ф.Р. Штейнгель, В.Л. Поліщук, Л. Кравчук та ін.

Регіональні особливості культури і побуту, народні пісні і танці, святкові гуляння також виступають вагомим туристичним ресурсом, що характерно також для районів Рівненщини. Серед основних **осередків традиційної культури** слід назвати Сарни, Здолбунів, Дермань та ін.

Особливо унікальним туристично-рекреаційним об'єктом Рівненської області, та мабуть України і Європи є **вузькоколійна залізниця “Антонівка-Зарічне” (Володимирецький-Зарічненський райони)**.

Про її цінність та унікальність для нашої області свідчить те, що вона зайняла **1 місце в проєкті «7 чудес Рівненщини»**.

Найдовша у Європі діюча вузькоколійна дорога “Антонівка-Зарічне” відстанню 106 кілометрів для поліщуків без перебільшень стала трансполіською магістраллю. Якби не тепловоз із чотирма синіми вагонами, не те що до райцентру, до сусіднього села не було б чим дістатися. Дороги через поліські ліси та болота не надто привітні, а подекуди їх просто немає.

Щодня від станції Антонівка Володимирецького району о 7 годині ранку розпочинає свій маршрут раритетний маленький потяг. Він прямує до станції Зарічне, райцентру на Півночі Рівненщини. У середу — базарний день — вагончиків стає на два більше, ніж у звичайні дні. Тягне їх старенький тепловоз випуску 1958 року. Максимальна швидкість поїзда — 40 кілометрів на годину. У вагонах з вікнами у дерев'яних рамах

дерев'яні лавки, маленькі тамбури і двері, які відчиняють за ручку самі пасажери. У холодну пору вагони обігріваються саморобними пічками на вугіллі. Тамтешні мешканці називають потяг “поїздом” або “кукушкою”, тому що колись тепловози мали серію не “ТУ”, а “КУ”, тому і нарекли його “кукушкою”. А ще існує версія, що коли потяг подає у лісі сигнал, то він чується як “ку-ку”. А ще поїзд називають “поліським трамвайчиком”. Однак це справжній потяг на справжній залізниці, щоправда, маленькій. Ширина колії майже удвічі вужча за стандартну.

А ще у сусідні села на навчання їде майже сотня учнів, а це аж два вагони. Навесні та влітку вузькоколійкою мандрують туристи. Українців серед них небагато. А от поляки, німці, австрійці, англійці та навіть канадці у поліській глушині побували не раз. Здається, про існування цієї вузькоколійної залізниці знають лише іноземці. Їм не потрібні ні спеціально облаштовані вагони для подорожі, ні додатковий комфорт, розповідають провідники.

Перетинає поїзд унікальний міст через річку Стир у селі Млинок. Це єдиний великий дерев'яний залізничний міст в Україні. Його довжина 153 метри. Сполучає він два райони — Володимирецький і Заріченський. Коли навесні розливається Стир, потрапити на протилежний берег можна хіба що через залізничний міст. Побудували виняткову дерев'яну споруду ще у 1906 році. Опори теж дерев'яні, яких, здавалося, не міняли ще з часів їх зведення. Щоразу, коли потяг перетинає міст, його обов'язково зустрічає черговий. Окрім цього мосту на вузькоколійці є ще 30 мостів, невеликих, проте також дерев'яних.

У цьому ж селі є ще одна унікальна споруда — єдина на Рівненщині річкова переправа – пором через річку Стир. Без нього тамтешні жителі не уявляють своїх буднів. Якби не пором, кажуть у Млинку, доводилося б щоразу в об'їзд долати півсотні кілометрів, лише аби на авто чи підводі потрапити на інший берег. Поблизу станції Острівське є три великі мальовничі озера: два в селі і одне просто у лісі.

Чотири години подорожі — і кінцева станція Зарічне. Це 10 кілометрів від білоруського кордону.

Про вік вузькоколійної залізниці нагадують старі рейки, датовані ще 1895 роком. Точної дати початку будівництва вузькоколійки не визначено. Однак достеменно відомо, що вузькоколійку проклали для перевезення деревини. До 1967 року потяг ходив тільки до станції Локниця. Вона знаходиться за 18 кілометрів до Зарічного. 4 листопада 1967 року у Зарічне прийшов перший пасажирський потяг. Чотиригодинна мандрівка поліською глибинкою залишиться для подорожуючих найяскравішим спогадом.

Загалом за насиченістю, різноманітністю історико-культурних ресурсів і перспективами залучення їх до рекреаційної сфери райони Рівненської області можна поділити на такі типи:

- з високим потенціалом – м. Дубно, м. Остріг, Рівненський, Корецький, Острозький, Дубенський, Здолбунівський, Радивилівський райони;
- із середнім потенціалом – Гошанський, Млинівський, Костопільський, Сарненський, Березнівський, Дубровицький;
- із низьким потенціалом – Володимирецький, Рокитнівський, Заріченський, Демидівський райони.

Використання історико-культурних ресурсів Рівненщини, в тому числі з оздоровчою метою є недостатнім. Це пов'язано в першу чергу з відсутністю їх чіткого обліку, належного рівня реклами, незадовільним станом розвитку інфраструктури і – що особливо турбує – поганою збереженістю пам'яток, обумовленою відсутністю фінансування, а також нерозробленістю методик залучення історико-культурної спадщини до туристсько-рекреаційної сфери.